

การประยุกต์หลักพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน Application of Economic Principles of Buddhism in Today's Life

พระครูสุวรรณสิทธิธาดา (สุวิจักขณ์ มหาวิโร)¹

Phrakhru Suwansitthithada (Suwichak Mahaviro)¹

E-mail: weerasithw@gmail.com¹

Received: December 1, 2025 Revised: December 24, 2025 Accepted: December 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักพระพุทธศาสนาในเชิงเศรษฐศาสตร์นำมาประยุกต์หลักพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการค้นหาข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามหลักเศรษฐศาสตร์มีขั้วมา ซึ่งเน้นการไม่เบียดเบียนตน มีความสมดุลในการบริโภคให้ได้ประสิทธิภาพและประโยชน์สูงสุดเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ มี 2 แนวทางคือ (1) การบริโภค (2) สิ่งที่มนุษย์ควรต้องการหรือแสวงหาต้องเกื้อกูลกับระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจการพัฒนาชีวิตและส่งเสริมการมีชีวิตที่ดีของแต่ละบุคคลแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ความต้องการที่ดี (ฉันทะ) และความต้องการที่ไม่ดี (ตัณหา) ไม่ติดอยู่กับ รูป เสียง กลิ่น รส โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางคือ มีความพอดีประมาณได้แก่หลักทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้แก่ 1) หลักการทำงานสำเร็จ 2) หลักการจัดการทรัพย์อย่างมั่งคั่ง 3) หลักการแสวงหาในการคบค้าสมาคมมิตร และ 4) หลักการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว องค์กร สังคม และประเทศชาติในมิติดังต่อไปนี้ คือ 1. ประหยัด การประหยัดนี้ควบคู่ไปกับหลักการพออยู่พอกินพอใช้ 2. ความพอดี (มัชฌิมาปฏิปทา) มนุษย์ต้องการทั้งด้านกายภาพ และทางจิต ซึ่งนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่มีความสุข 3. ประโยชน์ในทางพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจก็คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคมที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน 4. สันติ ในทางเศรษฐศาสตร์นี้การไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกการพัฒนาตนเพื่อให้สำเร็จมีคุณภาพชีวิตได้อย่างมั่นคงยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

¹ วัดน้อยสุวรรณาราม ตำบลแพรกษาใหม่ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ/ Wat Noi Suwannaram, Phraek Sa Mai Subdistrict, Mueang Samut Prakan District, Samut Prakan Province

คำสำคัญ : การประยุกต์; หลักพุทธศาสนา; ศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์; การดำเนินชีวิตปัจจุบัน

Abstract

This thematic paper aims to analyze the principles of Buddhist economics for implementation of such Buddhist economics principle in everyday life. It employed qualitative research methodology specifically documentary work, analyzing the collected data then written by descriptive type.

The findings suggested that Buddhist economics principles advocate for a balanced approach in human life pursuits within the framework of maximizing efficiency and optimizing benefits to fulfill human needs. There are 2 approaches: (1) consumption and (2) the supply for needs or desires aligned with the economic system providing best benefits. Both promote economic stability and development that fosters a good quality of life for individuals divided into two characteristics: wholesome desires (Chanda) and unwholesome desires (Tanhā), detachment from sensual objects, adhering to the moderation or the Middle Path which encompass four *Ditṭhadhammattha* or benefit for applying in daily life, including the successful work, property management, the wise association, and morally living with the best benefit of oneself, family, organization, society, and the nation through the following dimensions: 1) Economizing conducting with sufficiency principle, 2) Adequacy (*Majjhimāpaṭipadā*) helps the required need both physical and mental well-being leading to happy life, 3) Benefits in a Buddhist economic principle aiming to guide people and society for peace and happiness, not harming individual and others, 4) Peace or *Santi* in economical context refers to non-exploitation of natural resources and the environment as it serves as the most significance for self-development enabling a truly sustainable and qualified living.

Keywords: Application; Buddhist principles; Economic religion; Modern life

บทนำ

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากตัวบุคคลและสังคม ทำให้เห็นความสำคัญของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ โดยหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งคือการ “พึ่งตนเอง” ในการดำเนินชีวิต ในความหมายเชิงพุทธธรรม หมายถึง ความสามารถในการพัฒนาตนเองผ่านการพิจารณาด้วยปัญญาและเห็นความจริงแห่งความไม่เที่ยง ส่วนในมุมมองเศรษฐศาสตร์มักตีความว่าเป็นการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท แนวคิดนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญทั้งในเชิงธรรมะและด้านเศรษฐกิจที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี หลักอหิงสา หรือการไม่สร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง เป็นประเด็นสำคัญที่ส่งเสริมความร่วมมือร่วมใจแทนการแข่งขันที่อาจนำไปสู่ความสูญเสีย การส่งเสริม

ความร่วมมือยังช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด สิ่งที่จะต้องละทิ้งให้สิ้นไปคือ “ความโลภ” ซึ่งเป็นรากเหง้าของปัญหาทั้งหลาย การดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพโดยยึดสุจริตมานะอดทน และสัมมาอาชีวะ จะช่วยให้การผลิตและการบริโภคดำเนินไปในแนวทางที่เป็นประโยชน์ไม่ก่อโทษต่อมนุษย์และสรรพชีวิต ซึ่งถือเป็นที่การปฏิบัติธรรมและหน้าที่พื้นฐานของการดำรงชีวิต

อีกประเด็นสำคัญคือการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางที่นำไปสู่ความสงบสุข ในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแข่งขันเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว หากสามารถปรับเปลี่ยนมาเป็นความร่วมมือ สังคมจะได้รับประโยชน์อย่างมหาศาล การลดละกิเลสและความโลภเป็นสิ่งจำเป็น เพราะความโลภมักนำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงที่กระทบต่อความมั่นคงของตนเองและสังคม และอาจก่อให้เกิดความเสียหายรุนแรง การยึดมั่นในความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำความผิด รวมทั้งการมีใจประกอบด้วยความกุศลเจตนาดี และความบริสุทธิ์ทางจิต จะทำให้จิตใจสงบตั้งมั่น นำไปสู่ปัญญาและความหลุดพ้นจากทุกข์ หลักธรรมเชิงเศรษฐศาสตร์เหล่านี้ แม้อาจถูกมองว่าเป็นเพียงอุดมคติ แต่หากนำไปปฏิบัติได้จริง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก็จะเป็นไปอย่างกลมกลืน ซึ่งย่อมก่อประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง²

ปัญหาต่าง ๆ ที่สังคมโลก ทุกประเทศ รวมถึงสังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ล้วนเป็นบทเรียนราคาแพงที่มนุษยชาติต้องรับร่วมกัน สาเหตุสำคัญที่แท้จริงของปัญหาเหล่านี้มีเพียงประการเดียว คือ “ความด้อยคุณภาพของประชากร” ทั้งในระดับครอบครัว ระดับสังคม และระดับชาติ เมื่อประชากรที่มีคุณภาพต่ำมีจำนวนมาก ปัญหาทุกด้านจึงย่อมทวีความรุนแรง ดังนั้น การแก้ไขจำเป็นต้องมุ่งสร้างและยกระดับคุณภาพประชาชนในทุกมิติอย่างจริงจัง สำหรับปัญหาที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของ อี. เอฟ. ชูเมกเกอร์ นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ได้ชี้ให้เห็นถึงหลัก “ความพอดี” ซึ่งสามารถใช้ตอบใจเหตุการจัดการปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคนี้ เขาอธิบายว่าความเดือดร้อนจำนวนมากเกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่เห็นแก่ตัว มุ่งผลประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงความทุกข์ของผู้อื่น ทำให้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมหมักหมมยิ่งขึ้น หากมนุษย์สามารถมองเห็นความเท่าเทียมกันของเพื่อนมนุษย์ ไม่เอารอดเอาเปรียบ และมีจิตสำนึกที่ดี ปัญหาเหล่านี้ย่อมจะคลี่คลายลง เพราะผู้คนจะอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพและเกื้อกูลกันมากขึ้น การแก้ไขปัญหาในระดับพฤติกรรมจึงเริ่มต้นได้ง่าย เพียงแค่แต่ละคนมีจิตสำนึก รู้จักหน้าที่ และมีวินัย ปัญหาหลายอย่างจะไม่ลุกลามจนยากต่อการแก้ไข แม้ในวันนี้บางปัญหาจะฝังรากลึก แต่ก็ยังไม่สายเกินไป หากทุกคนพร้อมที่จะร่วมมือกัน เปลี่ยนแปลงตนเอง และมุ่งสร้างสังคมที่ดีขึ้น

กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ส่งผลกระทบต่อบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และค่านิยม ดังนั้น ทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรจำเป็นต้องร่วมมือกันเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ทั้งในเรื่องระบบสังคม ค่านิยม อุดมการณ์ คุณธรรม และจริยธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากยิ่งขึ้น การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบจึงต้องควบคู่กับการนำหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2542), หน้า 39.

สิ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน คือการสร้างคุณภาพชีวิตแก่เยาวชนผู้เป็นประชากรรุ่นใหม่ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของสถาบันครอบครัวในฐานะสถาบันแรกที่อบรมจิตใจ ให้ความรัก ความอบอุ่น เอาใจใส่ และดูแลอย่างถูกต้อง หากเยาวชนได้รับการหล่อหลอมภายใต้ความรักและวินัยที่เหมาะสม ย่อมเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีคุณธรรม ซึ่งจะช่วยลดปัญหาสังคมและสร้างความสงบสุขโดยรวมได้อย่างแท้จริง เพราะเยาวชนในวันนี้ก็คือผู้ที่จะเป็นผู้นำและพัฒนาประเทศในวันข้างหน้า³

จากหลักการเหตุผลและปัญหาดังที่กล่าวมา จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์พุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบันอันเป็นคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้ในสมัยต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นการแสวงจตุรรมระหว่างองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันซึ่งมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพระพุทธศาสนาในเชิงเศรษฐศาสตร์
2. เพื่อประยุกต์หลักพระพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพระพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน” เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาการหลักพระพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือหรือบทความอัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหนังสือ งานวิจัย และบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
2. ศึกษาการประยุกต์หลักพระพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบันโดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือหรือบทความอัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหนังสือ งานวิจัยและบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
3. รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูล
4. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

การนำกระบวนการแบบพุทธมาประยุกต์เพื่อสามารถเข้าใจมนุษย์ในมิติที่กว้างและลึกซึ้งกว่าโดยเน้นเป้าหมายที่สำคัญของปัจเจกชนและสังคมที่สานตีสู่ขในพระพุทธศาสนาตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์มีขมิมาได้ว่าเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบันที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งสานตีสู่ขจากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่มีจำกัดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือพระพุทธศาสนาในเชิงเศรษฐศาสตร์ประกอบด้วยคำสองคำ คือ พุทธ + เศรษฐศาสตร์ พุทธ ย่อมาจากคำว่า พุทธธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ในขณะที่คำว่า ธรรม

³ E.F. Schumacher, *Small is Beautiful*, (London: Vintage, 1993), 75.

คือ ธรรมชาติ หรือกฎของธรรมชาติตั้งนั้นพุทธธรรมก็คือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าด้วยลักษณะหรือกฎเกณฑ์ที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติที่มนุษย์พึงรู้พึงเข้าใจเพื่อมนุษย์จะได้ปฏิบัติตัวหรือดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ดังกล่าวส่วนคำว่า เศรษฐศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโภครทรัพย์หรือทรัพย์ที่ใช้เพื่อการบริโภคเพื่อดำรงสภาพของความเป็นมนุษย์หรือเหตุผลอื่น ๆ ที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้นเองนอกเหนือจากความจำเป็นในการดำรงสภาพแห่งความมีชีวิตเมื่อจำเป็นต้องพิจารณาการบริโภคก็จำเป็นอยู่เองจะต้องคำนึงถึงการผลิตและการกระจายผลผลิตซึ่งต้องพิจารณาความจำกัดของทรัพยากรความจำกัดของเวลาและประสิทธิภาพในการผลิต ดังนั้นคำว่าพระพุทธศาสนาในเชิงเศรษฐศาสตร์ จึงหมายถึง การนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาจากอารยธรรมตะวันตก ในส่วนที่เป็นพุทธธรรมที่จะนำมาประยุกต์กับวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันตก

หลักสำคัญของเศรษฐศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเหตุผลที่ทำให้เกิดเศรษฐศาสตร์คือความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุดในขณะที่สิ่งของที่มนุษย์ต้องการมีจำนวนจำกัดซึ่งตรงกับที่พระพุทธศาสนาในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้นมีความแตกต่างกันอย่างสำคัญ 2 ประการ คือ 1. เศรษฐศาสตร์กระแสหลักพิจารณาความต้องการที่ไม่รู้จักเต็มคงอยู่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นเหมือนกันทุกคน และดูเหมือนจะเป็นเช่นนั้นตลอดไปไม่มีทางแก้ไขได้ขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์ถือว่าขอบเขตของความต้องการเป็นสัมพันธ์ภาพที่ต่างออกไปตามอัตราความก้าวหน้าของการพัฒนาจิตของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เหมือนกัน และในขณะเดียวกันบุคคลก็สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ตามการพัฒนาขึ้นหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เศรษฐศาสตร์กระแสหลักถือว่าต้นเหตุเป็นสัญชาตญาณตามปกติของมนุษย์ 2. เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก อธิบายความต้องการมีแบบเดียวแม้จะมีการพูดถึงความแตกต่างระหว่างความต้องการ (Want) และอุปสงค์ (Demand) ที่มีความหมายว่าความต้องการที่มีอำนาจซื้อหลังรวมถึงการแสดงความแตกต่างระหว่างความจำเป็น (Need) ไปสู่ความต้องการ (Want) ตามลำดับก็เป็นเพียงความแตกต่างโดยเงื่อนไขหรือโดยขีดระดับแต่ทั้งหมดจะต้องมีอำนาจซื้อหลงเหมือนกันอำนาจซื้อจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลที่ทำให้ทุกอย่างเกิดขึ้นได้จริงในวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์แยกอย่างชัดเจนว่าความต้องการมี 2 ประเภท ประเภทหนึ่งเรียกว่า ต้นเหตุ อีกประเภทหนึ่งเรียกว่า ฉันทะ

ความเชื่อมโยงความต้องการในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ยังมีแนวคิดเรื่องที่ต้องคิดในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ ตามกระแสค่านิยมการบริโภคซึ่งมีให้พิจารณาอยู่มากมายหลายชนิดหลายราคา และหลายยี่ห้ออยู่ตลอดเวลาเพื่อตอบสนองความต้องการเกินความจำเป็น ดังนั้นพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์จึงสามารถนำมาประยุกต์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ได้โดยมีปัจจัยหลายประการเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจดังกล่าวเช่น ความอดทน ความขยัน ความซื่อสัตย์สุจริต จำนวนเงินที่มีอยู่ รสนิยม ความพึงพอใจต่าง ๆ เป็นต้นซึ่งถือเป็นการตัดสินใจที่เหมาะสมตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์รวมทั้งแสดงถึงรสนิยมที่เหมาะสมในการรู้จักเลือกบริโภคที่เกื้อกูลกับระบบในการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจซึ่งจะให้บรรลุประโยชน์สุขในปัจจุบันมี 4 ประการคือ 1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพอันสุจริต 2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ ใช้จ่ายประหยัด 3. กัลยาณมิตรตทา คบคนดีเป็นเพื่อนเลือกคบกับบัณฑิตผู้ทรงคุณธรรมมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญาไม่ให้อภัยบาปมิตรชักนำไปทางอบายมุข 4. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่อย่างพอดีเลี้ยงชีวิตพอดี

ทางเศรษฐศาสตร์นั้นมีความเข้าใจตรงกันกับพระพุทธศาสนาว่ามนุษย์มีความต้องการอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดอย่างไม่มีสิ้นสุดในทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดการแก้ปัญหาทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักนั้นแก้ปัญหาโดยสนองความต้องการของมนุษย์โดยการผลิตสินค้าออกมาที่ประชาชนสัมพันธ์ชวนเชื่อกระตุ้นค้นหาให้ตื่นบรรเทาปัญหาสินค้าชนวนขายอยากเป็นเจ้าของ แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ โดยให้รู้จักประมาณความต้องการในการบริโภคเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ในการบริโภคสินค้าและบริการด้วยปัญญาเห็นว่าพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาเศรษฐศาสตร์ที่ช่วยเข้าถึงความเป็นมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้นจากการใช้แนวคิดจากพระพุทธศาสนามาร่วมอธิบายวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์

พุทธเศรษฐศาสตร์มีลักษณะที่สำคัญคือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมจากการดำเนินชีวิตในโลกของวัตถุของการมีทรัพยากรที่มีจำกัดพอสรุปได้ ดังนี้ 1. พุทธเศรษฐศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์มีขั้วมาปฏิบัติเป็นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่มีความพอดีมีความสมดุลก็คือในแง่หนึ่งของการบริโภค เพื่อสนองบำบัดความต้องการจนทำให้เกิดความพอดี ในส่วนของเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันนั้นเป็นบริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการไม่รู้จบเพราะมีความต้องการไม่จำกัดแต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลักของความพอดีและมีปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้องในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ 2. พุทธเศรษฐศาสตร์ มีลักษณะที่สำคัญทางกิจกรรมเศรษฐกิจ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ไม่ว่า การบริโภค การตลาด การแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยเงินตราโดยภาพรวมในการดำเนินชีวิตทุกอย่างในกิจการของมนุษย์ในด้านวัตถุที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีเป็นรากฐานการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จะเห็นได้ว่าคุณภาพชีวิตพุทธเศรษฐศาสตร์มีส่วนส่งเสริมในการพัฒนาคุณภาพคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทำให้มีโอกาสและความพร้อมที่จะเข้าถึงสิ่งที่ตั้งใจคือ การประยุกต์แนวความคิดทางศาสนาพุทธที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์มาอธิบายแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เป็นแนวทางใหม่คือเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาที่เราเผชิญอยู่เพื่อให้ตระหนักถึงข้อเท็จจริงตามกฎธรรมชาติ อย่างไรก็ตามในทางพระพุทธศาสนาความต้องการของมนุษย์ไม่ได้มีเพียงค้นหาเท่านั้นยังมีความต้องการที่เป็นคุณธรรมความดีงามที่เรียกว่า ฉันทะ เป็นแรงขับหรือแรงจูงใจที่ควรเสริมสร้างหรือพัฒนาให้เกิดมีขึ้นจึงเป็นตัวอย่างสำคัญหนึ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ซึ่งเรามักจะได้ยินในแวดวงทางจิตวิทยาที่อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ว่าเกิดมาจากความต้องการ (Needs) ซึ่งมีแรงขับ (Drives) คอยกระตุ้นอยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการที่โด่งดังของนักจิตวิทยามนุษย์นิยม (Humanism Psychologist) คือ อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) ที่อธิบายความต้องการของมนุษย์ว่าเป็นแรงขับหรือแรงจูงใจที่สำคัญซึ่งคอยกำหนดพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ตระหนักรู้ในตัวเองในการดำเนินชีวิตท่ามกลางสังคมบริโภคนิยมในปัจจุบันอย่างมีความสุขไม่ตกเป็นทาสของความต้องการที่เกิดขึ้น

การประยุกต์หลักพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน พบว่าพระพุทธศาสนาในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจมีสองส่วนคือหลักพุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโดยตรงกับเครื่องมือหรือหลักสัจธรรมในพุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปประยุกต์ในการศึกษาเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความสงบสว่างต่อชีวิตและสังคมพร้อมด้วยเสรีภาพเพื่อชีวิตที่สมบูรณ์และความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสและเพื่อประสพกับความสุขที่มั่นคงสถาพรอันเป็นสุขสูงสุดตลอดชีวิตคือมีความพอดีพอประมาณ ได้ดูสภาพไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

ใช้ชีวิตอย่างสมดุลซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันได้อย่างมีเหตุมีผลด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจึงไม่ต้องไปเบียดเบียนคนอื่นเขานั่นมาประยุกต์ใช้ได้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยการบริโภคในยุคโลกาภิวัตน์ตามกระแสค่านิยมการบริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการที่เกินความจำเป็นก็คือปฏิบัติให้ถึงซึ่งความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขในชีวิตแท้จริงและไม่กลับเป็นทุกข์อีกเมื่อปฏิบัติตามข้อปฏิบัตินี้แล้วก็จะเห็นผลในปัจจุบันทันตาเห็นในชาตินี้ตามหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยน้อมนำหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ 4 ประการมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอันได้แก่ หลักการทำงานสำเร็จ, หลักการจัดการทรัพยากรอย่างมั่งคั่ง, หลักการแสวงหาในการคบค้าสัมพันธ์ และหลักการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนจะทำให้ผู้บริหารมีชีวิตที่มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานไม่มีความเดือดร้อน มีอิสรภาพทางกายใจ และทางการเงินชีวิตมีความสงบสุขร่มเย็นเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว องค์กร สังคม และประเทศชาตินำหลักธรรมดังกล่าวมาพัฒนาประยุกต์ใช้เป็นหลักการในการดำเนินชีวิตเราจะมีภูมิคุ้มกันที่ดี และมีชีวิตที่มีความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน

มิติมุมมองเชิงพุทธยกมาพอสังเขปในมิติดังต่อไปนี้ คือ 1. ประหยัด การประหยัดนี้ควบคู่ไปกับหลักการพออยู่พอกินพอใช้จึงใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย 2. ความพอดี (มัชฌิมาปฏิปทา) มนุษย์ ต้องการทั้งด้านกายภาพ และทางจิตสิ่งที่เกินความพอดีจะนำมาซึ่งความทุกข์ 3. ประโยชน์ในทาง พุทธศาสนามีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจก็คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคมที่ สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน 4. สันติ ในทางเศรษฐศาสตร์นี้การไม่เบียดเบียนในทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด หากพิจารณาองค์ประกอบของพระพุทธศาสนาในเชิงเศรษฐศาสตร์ คือ มัชฌิมาปฏิปทา จะพบว่า มัชฌิมาปฏิปทาเป็นองค์ประกอบในฐานะที่เป็นวิธีการหรือหนทางของการพัฒนาตนในแต่ละกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่การผลิต การบริโภค เรื่องอรรถประโยชน์ และการกระจายผลผลิตขณะที่โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบในฐานะที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกการพัฒนาตนเพื่อให้สำเร็จรวดเร็วกว่าที่จะบรรลุเป้าหมายสุดท้ายของพุทธเศรษฐศาสตร์นั่นเอง ทุก ๆ ระบบเศรษฐกิจนั้นมีข้อจำกัดเราต้องร่วมเรียนรู้และร่วมตัดสินใจกระทำทางเศรษฐกิจการผลิตทุกอย่างควรตั้งอยู่บนหลักคิด 4 ประการ คือ ถูกที่สุด ปลอดภัยที่สุด น้อยที่สุด และประหยัดที่สุดมนุษย์ทุกคนที่ทำงานนั้นควรเป็นไปเพื่อ เลี้ยงดูแลตน ยกกระตือรือร้นเพื่อเป้าหมายในการเติมเต็มความเป็นธรรมชาติและมนุษย์แต่ก็ต้องตั้งอยู่บนความเสมอภาคและความดีงาม การตัดสินใจทางเศรษฐกิจนั้นต้องตั้งอยู่บนหลักพุทธที่สำคัญ คือ การละชั่ว และเพียรทำความดี

อภิปรายผล

หลักพระพุทธศาสนาในเชิงเศรษฐศาสตร์มุ่งที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสุขที่สงบเย็น มิใช่ความสุขพอกเสริมหรือความพึงพอใจที่เกิดจากการได้สนองตัณหาและพระพุทธศาสนาถือว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดำเนินไปเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขที่สงบเย็นนั้นเป็นเพียงเครื่องมือ (Means) มิใช่เป็นที่หมาย (End) ผลลัพธ์ในทางเศรษฐศาสตร์มิใช่จุดหมายของมนุษย์ตามทฤษฎีแต่เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนกระบวนการพัฒนาจิตของมนุษย์ให้สูงขึ้นในระดับต่อไปเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของปัจเจกบุคคลและสังคมในที่สุด ซึ่งถือได้ว่าเป็นสวัสดิการที่พึงปรารถนาในพุทธเศรษฐศาสตร์การที่มนุษย์มีระดับจิตที่สูงขึ้นความต้องการบริโภคเองก็จะลดลงตามสัดส่วน ความประสงค์จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ จะมีมากขึ้น อัน

เกิดจากฉันทะ ในที่สุดเศรษฐศาสตร์จึงเป็นเศรษฐกิจในความหมายที่แท้จริงเพราะใช้ทรัพยากรน้อยที่สุดเพื่อให้เกิดความสงบสุขมากที่สุดซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์” ว่าการดำเนินสายกลางของพุทธเศรษฐศาสตร์จึงมิใช่การยอมรับความสุขแต่พอประมาณหรือเป็นการลดระดับของการมีชีวิตที่ดีลงแต่กลับมีเป้าหมายให้บุคคลได้รับความสุขสูงสุดที่พึงได้รับเป็นความสุขที่เกิดจากการมีชีวิตที่ดีอย่างบริบูรณ์

แนวคิดแบบเศรษฐกิจสายกลางทุก ๆ ระบบมีข้อจำกัดเราต้องร่วมเรียนรู้และร่วมตัดสินใจการกระทำทางเศรษฐกิจ การตัดสินใจทาง เศรษฐกิจนั้นต้องตั้งอยู่บนหลักพุทธที่สำคัญ คือ การละชั่ว และเพียรทำความดีการเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายไม่เบียดเบียนทั้งสังคมและสิ่งแวดล้อม การผลิตหรือจับจ่ายใช้สอยเป็นแบบเป็นประโยชน์สุขทั้งตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นางสาวศันสนีย์ ชุมพลบุญชร ที่ได้ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง พัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในเมืองมืองทางพระพุทธศาสนา ว่า จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวคิดของความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ พบว่าแนวคิดในการดำเนินธุรกิจมีรากฐานจากแนวคิดปัจเจกนิยมที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก ทำให้ความสัมพันธ์ในสังคมเกิดขึ้นเพราะมีผลประโยชน์ต่อกันเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม จึงเกิดกระแสเรียกร้องจากสังคมให้ธุรกิจดำเนินงานอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น นอกจากนี้การปฏิบัติตามหลัก อริยมรรคมีองค์ 8 ที่จัดรูปเป็นระบบบุญกิริยาจะทำให้การดำเนินธุรกิจมีความรับผิดชอบต่อสังคมได้ทั้งทางกาย วาจาและใจถือเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ควบคู่กับการพัฒนาจิตใจได้อย่างแท้จริง

การนำหลักพระพุทธศาสนาในเชิงพุทธศาสตร์ประยุกต์กับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันนั้น สรุปแนวคิดได้ว่า การผลิตทุกอย่างควรตั้งอยู่บนหลักคิด 4 ประการ คือ ถูกที่สุด ปลอดภัยที่สุดน้อยที่สุด และประหยัดที่สุดเป็นแนวความคิดที่ผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืนเพราะมนุษย์ทำแล้วมีความสุขที่สุดในทางพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจก็คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อนการประยุกต์ทั้งสองแนวคิดกับสถานการณ์เศรษฐกิจในปัจจุบันสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาจุลศักดิ์ จุลวฑฒโน (รณน้อย) ได้วิจัยเรื่อง แนวคิดและวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจ แนวพุทธของปราชญ์อีสาน ว่าวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจนั้น อาจทำได้หลายวิธีแต่การทำให้เศรษฐกิจของชาติมั่นคงและยั่งยืนในอนาคตนั้นเป็นสิ่งที่สังคมควรคำนึงถึงโดยการ พึ่งตนเอง และการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนตามแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองนั้นจะทำให้เกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตและดำรงชีพตามแนวทางนี้ไม่เพียงแต่จะพออยู่ พอกินในระยะเริ่มต้นเท่านั้นแต่จะ อยู่ดี มีสุข ในระยะยาวต่อไปอีกด้วย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน ทำให้ได้องค์ความรู้ “พุทธเศรษฐศาสตร์” คือการนำพุทธธรรมมาจัดการความต้องการของมนุษย์ให้เป็นไปบนทางสายกลาง เพื่อสร้างสันติสุขให้ทั้งปัจเจกและสังคม โดยใช้ปัญญาในการผลิต บริโภค และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. ความหมายของพุทธเศรษฐศาสตร์

- เป็นการนำ “พุทธธรรม” มาประยุกต์กับ “เศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก”
- เน้นให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ
- เห็นข้อจำกัดของทรัพยากร และใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ
- เป้าหมายไม่ใช่ความมั่งคั่ง แต่คือ “ศานติสุขของปัจเจกและสังคม”

2. ความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก vs. พุทธเศรษฐศาสตร์

เศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีลักษณะสำคัญคือ

- มองความต้องการมนุษย์ไม่สิ้นสุด
- ความต้องการผูกกับ “อำนาจซื้อ”
- เน้นผลิต-บริโภคเพื่อเพิ่มความพึงพอใจ
- ต้นทุนคือแรงขับเคลื่อน

ส่วนพุทธเศรษฐศาสตร์มีลักษณะที่ต่างไปคือ

- ความต้องการเปลี่ยนได้ตามพัฒนาการทางจิต
- แยกความต้องการเป็น 2 แบบ
 1. ตัณหา – ความอยากที่ไม่รู้พอ ซึ่งเกิดจากอกุศลจิตคือ ความโลภ
 2. ฉันทะ – ความต้องการเพื่อพัฒนาตนอย่างดี ซึ่งเกิดจากกุศลจิต
- เน้นความพอดี (มีขมิมาปฏิปทา) และการใช้ปัญญาในการบริโภค

รูปภาพที่ 1 การประยุกต์หลักพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน

สรุป

พุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์เป็นแนวคิดที่นำคำสอนทางพุทธธรรมมาเชื่อมโยงกับหลักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นให้มนุษย์เข้าใจความจริงของธรรมชาติ เห็นข้อจำกัดของทรัพยากร และรู้จักใช้ชีวิตอย่างพอดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น แนวคิดนี้มองว่าปัญหาของสังคมส่วนใหญ่เกิดจากตัณหา ความโลภ และความต้องการที่ไม่สิ้นสุด ซึ่งเป็นแรงผลักดันของระบบเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยม ดังนั้น การพัฒนาจิตใจจึงเป็นรากฐานสำคัญในการจัดการพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ให้สูงขึ้น เศรษฐศาสตร์กระแสหลักมองว่าความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุดและขึ้นกับอำนาจซื้อ แต่พุทธเศรษฐศาสตร์แยกความต้องการออกเป็นสองประเภท คือ ตัณหา ซึ่งเป็นความอยากที่ไร้ขอบเขต และฉันทะ ซึ่งเป็นแรงจูงใจเพื่อประโยชน์และการพัฒนาที่ดีงาม เมื่อมนุษย์พัฒนาฉันทะมากขึ้น ความต้องการที่ฟุ้งเฟ้อก็จะลดลง การบริโภคจะมีสติและปัญญาเป็นตัวนำทาง ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเหมาะสมยิ่งขึ้น หลักธรรมสำคัญที่ใช้สนับสนุนการดำเนินชีวิตในเชิงเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ คือ ความขยันหมั่นเพียร การรักษาทรัพย์ การคบค้าสมาคมดี และการดำรงชีวิตอย่างพอดี หลักธรรมเหล่านี้ช่วยสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนี้ มัชฌิมาปฏิปทายังเป็นทิศทางการทำให้มนุษย์บริโภคอย่างมีสติและใช้ทรัพยากรอย่างสมดุล

ในมุมมองพฤติกรรมเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการตัดสินใจบริโภคอย่างมีเหตุผล โดยคำนึงถึงความจำเป็น รสนิยม และความพอประมาณของแต่ละบุคคล เพื่อไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสื่อ การตลาด หรือค่านิยมผิด ๆ ที่กระตุ้นตัณหาเกินความจำเป็น หลักธรรมนี้ช่วยให้มนุษย์ลดความฟุ้งเฟ้อและหันมารักษาทรัพย์ เลือกคบคนดี และดำรงชีวิตอย่างสมถะเมื่อพุทธเศรษฐศาสตร์ถูกนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จะทำให้เกิดการลดพฤติกรรมเสี่ยง ลดความโลภ ลดการเบียดเบียน และสร้างความพอดีในชีวิต ซึ่งนำไปสู่สุขภาพที่สมดุลทั้งด้านกาย ใจ สังคม และเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตจะสูงขึ้นเมื่อมนุษย์รู้จักควบคุมความต้องการของตนเอง และใช้สติปัญญาในการกำหนดวิถีชีวิตที่ไม่ตกเป็นทาสของบริโภคนิยมในระดับสังคม หลักพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ช่วยสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ส่งเสริมความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการพัฒนาที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่การสร้างสังคมที่มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและมีจริยธรรมรองรับ เมื่อประชาชนมีคุณธรรม มีวินัย และมีสติในการบริโภค สังคมก็จะลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาหนี้สิน และความขัดแย้งต่าง ๆ ดังนั้น พุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์จึงเป็นแนวคิดที่ผสมผสานศีลธรรมเข้ากับเศรษฐกิจ ช่วยให้มนุษย์เข้าใจความหมายของ “ความพอดี” และนำไปสู่ชีวิตที่มีอิสระจากความทุกข์จากตัณหา เป็นแนวทางที่ใช้ได้จริงในการพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการวิจัยเรื่อง ประยุกต์หลักพุทธศาสนาเชิงเศรษฐศาสตร์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบันจากผลรายงานการวิจัยครั้งนี้เป็นฐานข้อมูลเพื่อการตัดสินใจให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในทุกมิติโดยอาศัยหลักคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องใน 4 เรื่อง คือ มิติ ด้านร่างกาย มิติด้านจิตใจ มิติด้านสังคม และมิติด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้ควรจัดตั้งหลักสูตรทางการศึกษาและการวิจัยจากเพื่อขยายผลอย่างต่อเนื่องในระดับชาติมีการ

ผลักดันให้เกิดการประยุกต์หลักพุทธธรรมโดยง่ายเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขยายผลให้เกิดในวงกว้างสำหรับการพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนในชาติอย่างเสมอภาคทั่วถึงและเกิดคุณภาพได้อย่างมั่นคงยั่งยืนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตรวมทั้งเพื่อต่อยอดและขยายผลในด้านการวิจัยเชิงพัฒนา
- 2) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับหลักปรัชญาแนวคิดทางตะวันตกหรือตะวันออกในการพัฒนารูปแบบค่านิยมและทัศนคติพื้นฐานของประชาชนในประเทศให้เป็นผู้อยู่ดีกินดีและมีคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง
- 3) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้คุณค่าจากหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาการด้านเศรษฐกิจสังคมไทย อันเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพชีวิต

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา. 2542).
- พระมหาจุลศักดิ์ จุลจตุมน (รณน้อย). “แนวคิดและวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- คันสนีย์ ชุมพลบุญชร. “พัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองทางพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- E.F. Schumacher. *Small is Beautiful*. London: Vintage. 1993. 75.

